

**Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά τον 19ο αιώνα.
Προσέγγιση μέσα από κείμενα Απομνημονευμάτων**

Λύτρα Αλεξάνδρα
Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια MaHep

Abstract

This article is an attempt, to bring out the relationship between the 19th century University and various social institutions, through the study of Academics' memoirs during that century. At first, a short reference is made to this particular historical period, to determine the historical background in which the Academic Community acted. Next, the definition of 19th century memoir, as a literary text genre is determined, aiming to distinguish it from other biographical works. Secondly, a search is presented, about the connection of memoir writers and Academics, Alexandros Rizos Ragkavis, Spyridon Pilikas and Nikolaos Saripolos, with politics, the political system (Monarchy), their Fatherland, Religion, Society, and also with individual institutions and human relationships. The connection of the aforementioned Academics, with all the above, will inevitably bring to view their relationship with the University. Finally, conclusions are drawn, about the total action and their contribution to the University.

Keywords

Academics of 19th century, memoirs, university of 19th century, Ragkavis, Pilikas, Saripolos.

Περίληψη¹

Η εργασία αποτελεί μία προσπάθεια να αναδειχθεί το προφίλ του καθηγητή πανεπιστημίου κατά τον 19ο αιώνα και να διερευνηθεί η σχέση που οι καθηγητές, αλλά κατ' επέκταση και το πανεπιστήμιο στο σύνολό του, ανέπτυξαν με διάφορους άλλους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς. Η εργασία αξιοποιεί προς τις δύο αυτές κατευθύνσεις τα απομνημονεύματα τριών πανεπιστημιακών του 19ου αιώνα. Αρχικά, γίνεται μία ολιγόλογη αναφορά στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο για να προσδιοριστεί το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έδρασαν οι πανεπιστημιακοί. Εν συνεχεία, προσδιορίζεται η έννοια του απομνημονεύματος του 19^{ου} αιώνα, ως γραμματειακό είδος, με στόχο την διάκριση από τα υπόλοιπα βιογραφικά είδη. Έπειτα, αναζητείται η σχέση των απομνημονευματογράφων και πανεπιστημιακών Αλέξανδρου Ραγκαβή, Σπυρίδωνα Πήλικα και Νικόλαου Σαρίπολου με την πολιτική και το πολίτευμα (βασιλεία), με την πατρίδα, την θρησκεία, την κοινωνία αλλά και με επιμέρους θεσμούς και ανθρώπινες σχέσεις. Η σχέση των πανεπιστημιακών με όλα τα παραπάνω αναπόφευκτα αποτυπώνει και την σχέση του Πανεπιστημίου με αυτά. Τέλος, διατυπώνονται ορισμένα συμπεράσματα για την συνολική δράση και συμβολή τους στον πανεπιστημιακό χώρο.

¹ Η εργασία αυτή έγινε υπό την επίβλεψη του καθηγητή Παναγιώτη Κιμουρτζή.

Λέξεις-Κλειδιά

Πανεπιστημιακοί του 19^{ου} αιώνα, απομνημονεύματα, πανεπιστήμιο του 19^{ου} αιώνα, Α.Ρ. Ραγκαβής, Σπ. Πήλικας, Ν. Σαρίπολος.

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία θα γίνει μία προσπάθεια να αναδειχθεί το προφίλ του καθηγητή πανεπιστημίου στην Ελλάδα του 19^{ου}. Η προσπάθεια αυτή θα γίνει μέσα από τη μελέτη των απομνημονευμάτων τριών προσωπικοτήτων που διατέλεσαν καθηγητές του Οθώνειου Πανεπιστημίου. Τα απομνημονεύματα που θα μας απασχολήσουν είναι αυτά των Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή, Σπυρίδωνα Πήλικα και Νικολάου Σαρίπολου. Είναι τα μοναδικά που γράφτηκαν από ακαδημαϊκούς του 19^{ου} και αναφέρονται στα πρώτα 50 χρόνια λειτουργίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η εργασία απαρτίζεται από δύο κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας θα αναλυθεί το γραμματειακό είδος που επιλέχθηκε να μελετηθεί, δηλαδή το απομνημόνευμα. Κι αυτό γιατί πρόκειται για ένα είδος που γεννά προβληματισμούς, καθώς οι στόχοι και οι σκοποί του δεν είναι ξεκάθαροι αλλά διαφοροποιούνται ανάλογα με το υποκείμενο που το συγγράφει. Αφού μελετηθεί το γραμματειακό είδος του απομνημονεύματος, στο δεύτερο κεφάλαιο θα καθοριστούν οι βασικοί άξονες της ζωής των τριών καθηγητών και θα καταγραφούν τα κυριότερα στοιχεία σε καθέναν από τους άξονες αυτούς. Μετά τη συγκριτική μελέτη των κυριότερων στοιχείων της ζωής των τριών ακαδημαϊκών θα προκύψουν συμπεράσματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά που διέπουν το πρόσωπο που εν τέλει στελεχώνει το πρώτο Πανεπιστήμιο της Ελλάδας, το Οθώνιο Πανεπιστήμιο.

1. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των απομνημονευμάτων

Η διαδικασία για να αναδειχθεί το προφίλ του καθηγητή του 19ου αιώνα θα γίνει μέσω της πραγμάτευσης ενός συγκεκριμένου γραμματειακού είδους, του απομνημονεύματος. Χρειάζεται επομένως να αναλυθεί πρωτίστως το γραμματειακό είδος που θα μελετηθεί, δηλαδή το απομνημόνευμα. Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη γιατί τα απομνημονεύματα είναι ένα λογοτεχνικό είδος που τα χαρακτηριστικά του δεν είναι ακόμη ξεκάθαρα.

Ερωτήματα που θα μελετηθούν είναι:

- Σε ποιο λογοτεχνικό είδος ανήκουν τα απομνημονεύματα;
- Ποια η σχέση αυτοβιογραφίας και απομνημονεύματος;
- Πόσο στενά είναι συνδεδεμένα τα απομνημονεύματα με την ιστορία;

- Τελικά στα απομνημονεύματά υπάρχει αληθολογία ή αληθοφάνεια;
- Καθορίζει η μνήμη την αληθολογία στα απομνημονεύματα;
- Πώς αντιμετωπίζουν οι κριτικοί τα απομνημονεύματα;

1.1. Λογοτεχνικό είδος που ανήκουν τα απομνημονεύματα

Αναφορικά με το λογοτεχνικό είδος που ανήκουν τα απομνημονεύματα και την σχέση τους με την αυτοβιογραφία ο Γ. Πασχαλίδης αναφέρει ότι η αυτοβιογραφία και τα απομνημονεύματα ανήκουν σε μία ενιαία λογοτεχνική κατηγορία που αποκαλείται προσωπική λογοτεχνία. Αμφότερα βασίζονται στην τάση ενός συγγραφέα να υιοθετήσει εξομολογητικό και προσωπικό ύφος (Πασχαλίδης: 1993, 39). Μάλιστα ο Γ. Πασχαλίδης θεωρεί ότι συνιστούν ένα ενιαίο είδος, το αυτοβιογραφικό, όπου η πρόθεση για αναπαράσταση πραγματοποιείται μέσω της αυθιστόρισης. Ο συγγραφέας λοιπόν στην επιθυμία του να καταγράψει τα γεγονότα τα οποία ο ίδιος βίωσε και να παραδώσει στον αναγνώστη μία εικόνα τους, χρησιμοποιεί τον τρόπο της αυθιστόρισης. Εξιστορεί δηλαδή τα γεγονότα μέσα από τον ίδιο του τον εαυτό, από την οπτική που ο ίδιος τα αντιλαμβάνεται.

Συγκεκριμένα, οι αυτοβιογραφίες -μέσα στις οποίες συγκαταλέγονται και τα απομνημονεύματα- αποτελούν αυτοδιηγητικές αφηγήσεις γεγονότων που συνέβησαν στο παρελθόν μέσα από μία αναδρομική πορεία που επιλέγει ο συγγραφέας να ακολουθήσει (Πασχαλίδης: 1993, 47). Στα αυθιστορικά είδη δεν εγκωμιάζεται επιδεικτικά το υποκείμενο, αλλά γίνεται μία καθημερινή ενδοσκόπηση και αναδεικνύεται το ιστορικό βιοματικό είναι του υποκειμένου (Πασχαλίδης: 1993, 49).

Το 19ο αιώνα τα απομνημονεύματα κατέχουν εξέχουσα θέση ως αυτοβιογραφικό είδος. Ο αφηγητής εξιστορεί εκείνο το κομμάτι που συνδέεται με σημαντικά γεγονότα. Καθώς, λοιπόν, πρόκειται για μία περίοδο κατά την οποία συμβαίνουν ιδιαίτερα σημαντικά γεγονότα, εύφορο είναι το έδαφος για να ανθίσει το αυτοβιογραφικό είδος. Ο αφηγητής είναι μάρτυρας των γεγονότων και θεωρεί καθήκον του να τα κληροδοτήσει στους μεταγενέστερους και να διασφαλίσει παραλλήλως την υστεροφημία του (Χρυσανθόπουλος κ.α: 2015, 46).

1.2. Σύνδεση των απομνημονευμάτων με την ιστορία

Σημαντικό ερώτημα που εγείρεται για το αυτοβιογραφικό είδος είναι το ακόλουθο: ποια είναι η ιστορική συγκρότηση και η δυναμική του είδους αυτού; Εφόσον ανήκει σε ένα

λογοτεχνικό είδος προκύπτει η απορία αν τελικά αποτελεί λογοτεχνικό ή ιστορικό κείμενο. Ο Γ. Πασχαλίδης προχωρά σε μία διάκριση ανάμεσα στον συμβατικό τύπο αυτοβιογραφίας, τον λογοτεχνικό τύπο βιογραφίας και τον νεωτερικό. Παρά τις διαφορές που εμφανίζονται μεταξύ των τριών αυτών τύπων, σχετικά με τον τρόπο που αντιμετωπίζει ο αυτοβιογράφος την δημόσια σε σχέση με την προσωπική του ζωή, καταλήγει ο Πασχαλίδης στην άποψη του Peterson: ο αυτοβιογράφος “προσεγγίζει την επήρεια του, καταλαβαίνει τον εαυτό του και συντάσσει την προσωπική ιστορία του” (Πασχαλίδης: 1993, 69).

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της αυτοβιογραφίας και του αυθιστορικού λόγου διαπλέκεται, ή μάλλον αναζητείται, ο αντικειμενικός ιστορικός χωροχρόνος εξαιτίας του υποκειμενικού βιωματικού χωροχρόνου (Πασχαλίδης: 1993, 97). Η ίδια άποψη εκφράζεται και από τον Χρυσανθόπουλο που αναφέρει ότι τα απομνημονεύματα ως λογοτεχνικό είδος κινούνται ανάμεσα στην αυτοβιογραφία, την αναπαράσταση δηλαδή του υποκειμένου και στην ιστοριογραφία, την καταγραφή δηλαδή της ιστορικής πραγματικότητας ενός τόπου. Το απομνημόνευμα δηλαδή κινείται ανάμεσα στην ιστορία και τη μυθοπλασία. Καταγράφεται μεν μία βιωμένη πραγματικότητα, βάσει της οποίας τα κείμενα αυτά κατατάσσονται στα ιστορικά, εντούτοις δεν παραλείπεται και το αυτοβιογραφικό «εγώ», το οποίο απομακρύνει το κείμενο από την ιστορική αλήθεια, γιατί χρησιμοποιείται η προσωπική χροιά και οπτική του αυτοβιογράφου (Χρυσανθόπουλος κ.α: 2015, 47-48). Ανασημασιοδοτείται, δηλαδή, η γενική ιστορία από την προσωπική ιστορία. Σε αυτή την περίπτωση ο αυτοβιογράφος είναι, επίσης, και χρονικογράφος αφού με τις αναδρομικές αφηγήσεις ανακαλεί την προσωπική και γενική ιστορία (Πασχαλίδης: 1993, 95). *«Κατά την συνάρτησή του με την αυθιστόριση λοιπόν, ο ιστορικός χρόνος γίνεται χρονικό, το ιστορικό συμβάν μαρτυρία ή, κατά οιονδήποτε τρόπο, βίωμα και τέλος ο ιστορικός περίγυρος τα όρια και οι καθορισμοί του ιστορικού παρωχημένου εαυτού»* αναφέρει ο Πασχαλίδης (1993). Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτή η στενή συνάφεια που υπάρχει κατά τη διάρκεια της συγγραφής ενός κειμένου του αυτοβιογραφικού είδους μεταξύ ιστορίας και μαρτυρίας, μεταξύ του γενικού και του προσωπικού. Ο συγγραφέας με αφορμή τα ιστορικά δρώμενα καταθέτει τις προσωπικές του εμπειρίες κινούμενος ανάμεσα στο προσωπικό και στο γενικό, επιθυμώντας το γενικό αλλά επηρεαζόμενος αναπόφευκτα από το προσωπικό. Η αυτοβιογραφία κινείται ανάμεσα στον κοινωνικό χρόνο που είναι καθορισμένος και στον ατομικό χρόνο που είναι ασαφής. Η διαπλοκή αυτή συχνά συνδέει έννοιες όπως το ιδιωτικό με το κοινωνικό και το προσωπικό με το ανθρώπινο (Πασχαλίδης: 1993, 139).

Μέσω της διαπλοκής αυτή διερευνάται και η σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, ιδιωτικού και δημόσιου και τελικά προσωπικού και καθολικού (Πασχαλίδης: 1993, 140).

1.3. Αληθολογία ή αληθοφάνεια

Σημαντικό είναι, επίσης, να διευκρινιστεί αν στα απομνημονεύματα υπάρχει αληθολογία ή αληθοφάνεια. Στα αυτοβιογραφικά κείμενα υπάρχει «βούληση για αλήθεια» είτε «εντύπωση της αλήθειας», δηλαδή αληθοφάνεια. Στην πρώτη περίπτωση ο αυτοβιογράφος με ειλικρίνεια και φιλαλήθεια παρουσιάζει την πρόθεσή του να πει την αλήθεια ενώ στη δεύτερη περίπτωση ο αυτοβιογράφος αρκείται στην πρόσληψη του κειμένου του ως «αληθούς λόγου» (Πασχαλίδης: 1993, 134-135). Απομένει, όμως, αδιευκρίνιστο αν τελικά ένα κείμενο αυτοβιογραφικό έχει πρόθεση να πει την πραγματική αλήθεια ή αν απλά πρόθεση είναι να φαίνεται ο λόγος αληθής και αυτό συμβαίνει μέσω της δεινότητας του συγγραφέα να παρουσιάσει ως αληθή τα λεγόμενά του. Αυτό είναι ίσως που παρακίνησε πολλούς από τους κριτικούς να κρατήσουν μια αμυντική στάση προς τα αυτοβιογραφικά κείμενα των λογίων, όπως θα αναφερθεί και στην συνέχεια.

Οι αυτοβιογράφοι, όμως, εμμένουν πολλές φορές στη διαβεβαίωση για την ειλικρίνειά τους και καταθέτουν την βούλησή τους για αλήθεια (Πασχαλίδης: 1993, 140). Ο Σπυρίδων Πήλικας, που θα μας απασχολήσει στην συνέχεια, καθώς επιχειρεί να εκφράσει την επιθυμία του να πει την αλήθεια, αναφέρει χαρακτηριστικά στην εισαγωγή των απομνημονευμάτων του: «Ήρχισα τον πολιτικόν μου βίον με την συνείδησιν και την έκφρασιν της ανικανότητός μου· ποτέ διήγησις Υπουργού δεν εξιστόρησεν υπό την ιδιότητά του τα κατά την Υπουργείαν του εντελέστερον από την παρούσαν. Από την ειλικρινή εξομολόγησίν μου περισσότερον ίσως θα κατηγορηθώ παρά δι' όσα εις το διάστημα της Υπουργείας μου ψεύδη μου απέδосαν. Αλλά την αλήθειαν δεν δύναμαι ν' αρνηθώ, διότι με βλάπτει» (Πήλικας: 1893, 27).

Αυτό δεν αποτελεί αυτοσκοπό του αφηγητή αλλά πρόθεση του. Μέσα από την ιδιαίτερη λογική αυτοαναπαράστασης δεσμεύεται και για μία ιδιαίτερου τύπου αλήθεια (Πασχαλίδης: 1993, 150). Η πρόθεση του για να παρουσιάσει την αλήθεια επιτυγχάνεται και με μία ποικιλία αληθειακών συμβολαίων, όπου τίθενται οι όροι και τα όρια της αλήθειας του κειμένου (Πασχαλίδης: 1993, 151). Σε αυτή την περίπτωση αναφερόμαστε στην αληθολογία.

Είτε στην περίπτωση της αληθολογίας που αναφέρθηκε πριν λίγο, είτε στην περίπτωση της αληθοφάνειας στην οποία έγινε αναφορά πρωτύτερα, υπάρχει μία σχέση υπόσχεσης και εκπλήρωσης, πρόθεσης και υλοποίησης στο αυτοβιογραφικό κείμενο. Η παρουσίαση της αληθοφάνειας θα οδηγήσει και σε διάψευση της αληθολογίας (Πασχαλίδης: 1993, 157). Ο Πασχαλίδης εύστοχα χρησιμοποιεί μία φράση του J. Starobinski σύμφωνα με την οποία το κείμενο θα παρουσιάζει τουλάχιστον μία αυθεντική εικόνα του ανθρώπου που το έγραψε ανεξάρτητα από την πιστότητα ή την πλαστότητα των γεγονότων.

1.4. Η μνήμη φύλακας αληθολογίας στα απομνημονεύματα

Αναφέρθηκε πως η αυτοβιογραφία μέσω της αυθιστόρισης βασίζεται κυρίως στη μνήμη. Ο αναμνηστικός λόγος, ο λόγος δηλαδή ο οποίος προέρχεται από την μνήμη, μιας και αποτελεί ανάκτηση του «χαμένου χρόνου», είναι αναγκαίο να προσληφθεί ως λόγος αληθινός. Η αυθεντικότητα του λόγου, όμως, εξαρτάται από διάφορους παράγοντες: από την μορφή του, την εκφορά του και την αλήθεια όσων προσφέρει. Όταν η αφήγηση βασίζεται στην ιστορική μνήμη και ακολουθεί μία χρονολογική διάταξη τότε το αληθειακό αποτέλεσμα ή η αληθοφάνεια σχετίζεται με την ακρίβεια και την πληρότητα των γεγονότων που διαδέχονται το ένα το άλλο. Η πιστή μνήμη αυθεντικοποιεί και τα γεγονότα ενώ η ψυχολογική μνήμη οδηγεί στην αληθοφάνεια (Πασχαλίδης: 1993, 146-147). Ο Α.Ρ. Ραγκαβής αναφέρει «*Της οδοιπορίας ταύτης τα κατέκαστα διαφεύγουσιν ήδη την μνήμην μου*» δημιουργώντας ερωτηματικά σχετικά με την πιστή μνήμη του (Α. Ρ. Ραγκαβής, τ. Β', 13). Ο Χρυσανθακόπουλος διερευνώντας πόσο ειλικρινά εξομολογείται κάποιος θεωρεί πως οι απαντήσεις βρίσκονται στην ψυχαναλυτική θεωρία (Χρυσανθόπουλος κ.α: 2015, 16). Εστιάζει στην θέση του Φρόντ κατά την οποία σε μια προφορική διαδικασία μεταξύ δυο προσώπων κεντρικό ρόλο κατέχει η ενθύμηση. Καθώς, όμως, η διαδικασία διεξάγεται μεταξύ δυο υποκειμένων, εκ των οποίων το ένα θυμάται και το άλλο συνθέτει και παρουσιάζει μια κατασκευή του προελθόντος, που βασίζεται στις αναμνήσεις, αλλά και στην απουσία των αναμνήσεων, η διαδικασία αυτή –η αφήγηση που δημιουργείται- δεν μπορεί να θεωρείται παγιωμένη. Κι αυτό γιατί η αφήγηση που προήλθε από τον προφορικό λόγο και την ενθύμηση μπορεί να αναθεωρηθεί. (Πασχαλίδης: 1993, 149).

1.5. Αντιμετώπιση των απομνημονευμάτων από τους κριτικούς

Είναι αξιοσημείωτο ότι μία μεγάλη μερίδα κριτικών δέχεται ανεπιφύλακτα την αληθολογία των απομνημονευματογράφων της Επανάστασης, δηλαδή των απλών, λαϊκών ανθρώπων που αγωνίστηκαν και με φυσική γλώσσα αφηγήθηκαν τα γεγονότα της Επανάστασης. Τα κείμενα αυτά θεωρούνται αξιόπιστα και διαφανή, καθώς πρόθεσή τους ήταν απλά να παρουσιάσουν τα γεγονότα του πολέμου, τα γεγονότα του αγώνα για να τα αφήσουν ως κληροδότημα στις επόμενες γενιές. Αντίθετα, θεωρούν αναξιόπιστα τα κείμενα των λογίων που γράφτηκαν εκείνη την περίοδο επειδή μπορούν να καλύψουν εύκολα το ψεύδος με την εκφραστική και ρητορική δεινότητα τους (Χρυσανθόπουλος κ.α: 2015, 49).

Από τους κριτικούς λοιπόν διαφαίνεται μία τάση διάκρισης ανάλογα με την αφηγηματική και ρητορική διάσταση των κειμένων σχετικά με την προώθηση των συγγραφέων και τα λεγόμενά τους. Μάλιστα, ο Ραγκαβής έχει συνείδηση της μερικότητας στις αφηγήσεις του και αυτό διακρίνεται στην αυτοβιογραφία του. (Χρυσανθόπουλος κ.α: 2015, 90-91).

2. Βασικοί άξονες και χαρακτηριστικά της ζωής των καθηγητών του 19^{ου} αιώνα.

Η προσπάθεια να αναδειχθεί το προφίλ του καθηγητή του 19^{ου} αιώνα βασίζεται στην μελέτη τριών παραδειγμάτων: των απομνημονευμάτων τριών προσωπικοτήτων που διατέλεσαν καθηγητές στο Οθώνειο Πανεπιστήμιο. Η προσπάθεια συνίσταται στο να εντοπιστούν οι βασικοί άξονες της ζωής των προσώπων και να παρατεθούν συγκριτικά τα βασικότερα στοιχεία σε κάθε άξονα.

Πριν προχωρήσουμε στην μελέτη των βασικών αξόνων της ζωής των ακαδημαϊκών θα γίνει μια συνοπτική αναφορά στα κυριότερα βιογραφικά τους στοιχεία για να αναδειχθεί μια γενική εικόνα της προσωπικότητας του καθενός εκ των τριών ακαδημαϊκών.

Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής γεννήθηκε στις 27 Δεκέμβριου του 1809 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε στην Αθήνα τον Ιανουάριο του 1892 σε ηλικία 83 ετών. Ήταν ένας Φαναριώτης με ευρεία καλλιέργεια και με γνώσεις ξένων γλωσσών, ένας λόγιος με αδιάκοπη δράση. Ρομαντικός ποιητής, πεζογράφος, καθηγητής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και διπλωμάτης. Τα Απομνημονεύματα του Α.Ρ. Ραγκαβή εκδόθηκαν σταδιακά, μετά το θάνατο του συγγραφέα. Οι δύο πρώτοι τόμοι κυκλοφόρησαν το 1894 και το 1895. Ο τρίτος και ο τέταρτος πολλά χρόνια αργότερα,

το 1930. Έκτοτε το έργο χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως πηγή πληροφοριών στο πλαίσιο της έρευνας ποικίλων ιστορικών και φιλολογικών ζητημάτων.

Ο Σπυρίδων Πήλικας γεννήθηκε το 1805 στην Κωνσταντινούπολη και απεβίωσε το 1861 στο Παρίσι. Ήταν Έλληνας πολιτικός και ακαδημαϊκός του 19ου αιώνα. Ήταν ασθενούς χαρακτήρα² και απέφευγε να αναλάβει την ευθύνη για τις αποφάσεις του, ενώ φοβόταν την πιθανή κατάκριση.³ Συχνά υπέφερε από αϋπνία. Τα απομνημονεύματά του αναφέρονται στο διάστημα από 28 Αυγούστου 1853 έως τις 16 Μαΐου 1854 και δημοσιεύτηκαν από τον ανιψιό του Ιωάννη Πήλικα.

Ο Νικόλαος Ι. Σαρίπολος γεννήθηκε στην Λάρνακα της Κύπρου το 1817 και απεβίωσε το 1887 στην Αθήνα. Ήταν Έλληνας νομικός και υπήρξε θεμελιωτής του Δημοσίου Δικαίου στην Ελλάδα. Έγραψε πολλές νομικές και ιστορικές μελέτες ενώ ασχολήθηκε και με την ποίηση. Μετά το θάνατό του εκδόθηκαν από τη σύζυγό του τα Αυτοβιογραφικά «Απομνημονεύματα» (Αθήνα 1889).

Οι βασικοί άξονες της ζωής των καθηγητών που επιλέχθηκαν να αναλυθούν είναι η καταγωγή τους, η παιδεία που δέχθηκαν, οι σπουδές που ακολούθησαν, τα πολιτικά και δημόσια αξιώματα που ανέλαβαν και η δράση τους ως καθηγητές Πανεπιστημίου.

2.1. Καταγωγή

Ο Ραγκαβής ξεκινώντας τη συγγραφή των απομνημονευμάτων του δηλώνει την καταγωγή του. Αναφέρει ότι ως προς την καταγωγή ήταν Φαναριώτης προερχόμενος από το προάστιο του Φαναρίου. Μάλιστα, σχετικά με την φαναριώτικη καταγωγή του σχολιάζει ότι αυτό αποτελούσε έγκλημα και ότι κατηγορούνταν οι φαναριώτες για τις αριστοκρατικές τους τάσεις.⁴ Ο προπάππος του (παππούς του πατέρα του) ήταν πλούσιος της Κωνσταντινούπολης και είχε παντρέψει τις δύο κόρες του με τον ηγεμόνα της Βλαχίας και της Μολδαβίας αντίστοιχα.⁵ Η γιαγιά του από την μεριά του πατέρα του ήταν κόρη του Νικολάου Σούτσου και αδερφή του Αλέξανδρου Σούτσου

² «... ώστε εγένοντο αιτία να κλονισθή η άλλωστε επισφαλής αυτού υγεία...».

³ «... εις μάτην τέλος προβάλλει το ενδοτικόν και άτολμον του χαρακτήρος αυτού και τας εκ τούτων συνέπειας».

⁴ «Αλλ' ει και ατομικώς οι πλείστοι εξ αυτών ηγαπώντο και ετιμώντο, εν συνόλω όμως διεβάλλοντο εν τη ελευθέρα Ελλάδι, και εις έγκλημα τοις προσήπτετο η καταγωγή αυτών.» Επίσης, «Προσηπτοντο δ' εις τούς Φαναριώτας τάσεις αριστοκρατικάί, αδικώς διά τους πλείστους, πλην ολίγων μικρονόων τινών, οίτινες και καταγέλαστοι δι' αυτών εγίνοντο, εν ω οι επισημότεροι ήσαν οι πρώτοι την κατάργησιν κενών τίτλων νομοθετικώς προτείναντες...».

⁵ «...ως ήκουσα παρά του πατρός μου, ο πάππος αυτού, πλούχιον εν Κωνσταντινουπόλει και πρωτοσπαθάριος το αξίωμα, είχε δύο θυγατέρας, ων η μεν ενυμφεύθη τον ηγεμόνα της Βλαχίας, η δε τον της Μολδαβίας...».

που ήταν ο τελευταίος Έλληνας Αυθέντης της Βλαχίας.⁶ Ο πατέρας του Ιάκωβος ήταν άνδρας ιδιαίτερα μορφωμένος, Ελληνιστής και κάτοχος Ευρωπαϊκών και Ασιατικών γλωσσών.⁷ Στα απομνημονεύματά του γίνεται μία εκτενής αναφορά στον Αλέξανδρο Σούτσο κυρίως στην περίοδο που εκλέχθηκε ηγέτης και στην χαρά που προκλήθηκε στην οικογένειά του.⁸ Μάλιστα, ο πατέρας του Ραγκαβή είχε τόσο στενή σχέση με το θείο του που καταλάμβανε θέση δίπλα στους γιους του. Ο πατέρας του Ραγκαβή καταλαμβάνει θέση εμπιστευόμενου του Σούτσου και έτσι αναλαμβάνει καθήκοντα στην Κωνσταντινούπολη και πλέον μένει στο Φανάρι μόνιμα.⁹ Αργότερα, βέβαια, υποβιβάστηκε ως προς το αξίωμα του και διορίζεται Ποστέλνικος.¹⁰

Ο Σαρίπολος γεννήθηκε στη Λάρνακα της Κύπρου.¹¹ Ο πατέρας του ήταν από τους πιο πλούσιους εμπόρους του εμπορικού συστήματος των μεγαλεμπόρων που συστάθηκε από τον Σουλτάνο Σελήμ τον Γ'.¹² Ο παππούς του μνημονεύεται στα απομνημονεύματα του Σαρίπολου ως ο πρώτος και πλουσιότερος προύχοντας της Κύπρου.¹³

Ο Πήλικας γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη.¹⁴ Όπως καταγράφεται στο εισαγωγικό σημείωμα των απομνημονευμάτων του από τον ανιψιό του Ιωάννη Πήλικα, προερχόταν από αρχαία και αριστοκρατική οικογένεια της νήσου Κεφαλληνίας.¹⁵ Ο πατέρας του σπούδασε γιατρός στην Αγγλία και εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη όπου και

⁶ «Όλως διάφορος ην η έτερα μου μάμμη, η προς πατρός, Ραλού καλουμένη, θυγάτηρ του Νικολάου Σούτσου, Μεγάλου Διερχμηνέως τω 1768, καρατομηθέντος δε τω 1769 διά την επανάστασιν της Πελοποννήσου, αδελφή δε Αλεξάνδρου Σούτσου, του τελευταίου Έλληνος Αυθέντου της Βλαχίας, εις ου την αυλήν κατόκει...».

⁷ «Ο πατήρ μου, Ιάκωβος, ην ανήρ διά τούς χρόνους εκείνους εξόχως πεπαιδευμένος, Ελληνιστής, Ευρωπαϊκών και Ασιατικών γλωσσών κάτοχος, ποιητής φιλόκαλος, και χαρακτήρος πράου, ανεπιδείκτου και αρχαϊκώς ακεραίου.»

⁸ «Διά τούτο μεγίστη έκπληξις κατέλαβε πάντας ημάς ότε τους ως εν παραφορά εισελάσαντας εν τη οικία ημών ηκούσαμεν κραυγάζοντας « Αυθεντία ! Αυθεντία!» όπερ εδήλου, το όλως ανέλπιστον, ότι ο εκλεχθείς αυθέντης ην ο θείος του πατρός μου, ο και πριν χρηματίσας ηγεμών Αλέξανδρος Σούτζος. Η χαρά του πατρός μου υπήρξε μεγίστη...».

⁹ «Μεταξύ δ' αυτών ήσαν αναγκαίως και αι των δύο παρά τη Πύλη επιτετραμμένων του (Κάπι κεχαγιάδων), ων την μίαν, την δευτέραν, απένειμεν εις τον πατέρα μου...».

«Ο πρώτος βαθμός δε έλαβεν ο πατήρ μου άμα ελθών εις Βουκουρέστιον, ην ουχί ό του Ποστελνίκου, άλλ' ό επισημότερος του Πρωτοσπαθαρίου...».

¹⁰ «...τον δε πατέρα μου διώρισεν εις άλλο υπουργείον, Ποστέλνικον, και εις αποζημίωσιν διά τον θεωρούμενον τότε ως υποβιβασμόν τω αφήκε συγχρόνως του Σπαθαρίου τον τίτλον...».

¹¹ «Εγεννήθη εν Λαρνάκι της Κύπρου εκ Πατρός μεν Ιωάννη Σαριπόλου.»

¹² «Ο Πατήρ μου ην εκ των μάλα ευπόρων εμπόρων των από του εμπορικού συστήματος Βαραλίδων μεγαλεμπόρων του υπό του Σουλτάνου Σελήμ του Γ' εν έτει 1806 συσταθέντος...».

¹³ «Ωσαύτως δε και ο προς μητρός μοι Πάππος Ιωάννης Πελεντριδης, ο πρώτος και πλουσιώτατος απάντων των της Κύπρου προυχόντων, Βαταρλής ων, συνελήφθη και εφυλακίσθη...».

¹⁴ «Ο Σπυρίδων Πήλικας εγεννήθη εν Κωνσταντινουπόλει τη 21^η Νοεμβρίου 1805.»

¹⁵ «Ο πατήρ αυτού Πέτρος Πήλικας, ελκών το γένος εκ της ενάνδρου Κεφαλληνίας και ανήκων εις αρχαίαν και άριστοκρατικην της νήσου οικογενειαν, καταγομένην παλαχόθεν εκ Κρήτης...».

εξάσκησε το επάγγελμά του.¹⁶ Τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας του Πήλικα κατείχαν υψηλόβαθμα αξιώματα στη Ζάκυνθο κατά τη διάρκεια της Ενετικής Κυβερνήσεως και για αυτό τους παραχωρήθηκε ο τίτλος του Κόμητος.¹⁷

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι και οι τρεις καθηγητές ανήκαν στην υψηλή κοινωνία της εποχής τους. Γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε πόλεις οικονομικά και πολιτικά εύρωστες με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και μεγάλη πνευματική ανάπτυξη. Η Κωνσταντινούπολη του 19^{ου} αιώνα αποτελούσε ένα οικονομικό, διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο, σταυροδρόμι λαών και θρησκειών. Προέρχονταν από αριστοκρατικές οικογένειες που κατείχαν υψηλές διοικητικές θέσεις. Η οικονομική τους κατάσταση, παρά τις μεταβολές που μπορεί να υπήρξαν αργότερα, ήταν αρκετά εύρωστη. Οπότε, γεννήθηκαν σε οικογένειες με προνομιακή πολιτική και οικονομική κατάσταση.

2.2. Παιδεία

Ο Ραγκαβής εκφράζει στα απομνημονεύματά του την έμφυτη τάση και ευχαρίστηση που έβρισκε στα βιβλία από πολύ μικρός πριν καν μάθει ανάγνωση.¹⁸ Έκανε τα πρώτα του βήματα στην εκπαίδευση κατά την παιδική του ηλικία δίπλα στον οικοδιδάσκαλο του Αθηναίο Κωνσταντίνο Πιττάρη.¹⁹ Ξεκίνησε με την εκμάθηση της Αρχαίας Ελληνικής.²⁰ Η οικογενειακή εκτίμηση για την αξία της παιδείας γίνεται φανερή από την επίσημη τελετή που διοργανώθηκε από την οικογένειά του για την έναρξη των μαθημάτων του.²¹ Ο πατέρας του, επίσης, παρομοιάζει την παιδεία με έναν κήπο ανθισμένο που όταν ανοίξεις την πόρτα και προχωρήσεις θα εμφανιστούν όλες οι καλλονές.²² Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί ότι όταν αναγκάστηκαν να

¹⁶ «Επανελθών εξ Αγγλίας εγκατέστη εις Κωνσταντινούπολη...».

¹⁷ «Εν Επτανήσω δ' έτερα μέλη της οικογενείας Πηλικά ανήλθον εις τα ύπατα αξιώματα, διό και απενεμήθη αυτή υπό της Ενετικής Κυβερνήσεως ο τίτλος τον Κόμητος».

¹⁸ «Ετέραν δ' ευχαρίστησιν μοι παρείχον τα βιβλία, ουχί όμως όλα, άλλ ' όσα περιείχον ζωγραφίας, διότι ν' αναγιγνώσκω εισέτι δεν ήξευρον».

¹⁹ «Εις αυτήν την οικίαν κατά πρώτον προέβην εγώ και η αδελφή μου Ευφροσύνη εις το πρώτον βήμα της εκπαιδύσεως, την εκμάθησιν του Αλφαβήτου, αρξάμενον από του «Σταυρέ βοήθει με» υπό οικοδιδάσκαλον τον νέον Αθήναιον Κωνσταντίνον Πιττάρην, όστις μετά πολλά έτη έπειτα απέθανεν εν Αθήναις ως συμβολαιογράφος...».

²⁰ «...ο πατήρ ενόμισεν ημάς ικανούς ήδη ίνα αρχίσωμεν την εκμάθησιν της αρχαίας Ελληνικής, και ανέλαβαν ο ίδιος να μας διδάξη αυτήν...».

²¹ «Προηγήθη δε της έναρξεως της διδασκαλίας επίσημος οικογενειακή τελετή, εις ην πάντες οι συγγενείς προσκληθέντες...».

²² «Περί της παιδείας μας έλεγεν ότι είναι κήπος ευθαλής, εις ου την θύραν ήδη προσερχόμεθα, και ου θα γνωρίσωμεν πάσας τας καλλονάς, όταν δι' επιμελείας την διανοίξωμεν ημείς δε, πλήρεις ενθουσιασμού, εσυζητούμεν μεταξύ ημών τα εν τω κήπω ως τα εφραυτάζόμεθα, ήμεθα ανυπόμονοι να εισέλθωμεν εις αυτόν,

εγκαταλείψουν με την οικογένειά του την Κωνσταντινούπολη και να μεταφερθούν στη Βλαχία πήραν μαζί τους και τον διδάσκαλο, γεγονός που φανερώνει την επιθυμία που είχε η οικογένειά του για να λάβει σταθερή και επιμελημένη παιδεία.²³ Έκανε επίσης μαθήματα Γαλλικής γλώσσας στο Γυμνάσιο της Αιγίνης. Μετά την εγκατάστασή του στο Βουκουρέστι είχε διδάσκαλο τον Ερκουλίδη, ο οποίος τον μύησε στις Ευρωπαϊκές ιδέες και συνήθειες.²⁴ Ο πατέρας του που φανερά έδειχνε μεγάλο ζήλο για τη μόρφωση του Ραγκαβή φρόντιζε, όταν ήταν αποδεδειγμένος από τα δημόσια καθήκοντά του, να του παραδίδει τα αρχαία ελληνικά διδάγματα.²⁵ Διδάσκαλος του, επίσης, αργότερα υπήρξε ο Γεννάδιος, δάσκαλος του Γένους, που του εμφύτευσε τις ιδέες της ελευθερίας και της Επανάστασης.²⁶ Όταν μετακινήθηκαν στη Στεφανόπολη με την οικογένειά του κατατάχθηκε στο Ελληνικό Σχολείο.²⁷ Και πάλι, όταν μετακινήθηκαν στην Οδησό κατατάχθηκε στο Στρατιωτικό Λύκειο, όπου και βραβεύτηκε για τις ικανότητές του.²⁸ Στην Οδησό, επίσης, κατατάχθηκε στην Ελληνοεμπορική Σχολή όπου και εκεί διέπρεψε με τους λόγους και τις αγορεύσεις του.²⁹

Η φυσική κλίση στη μελέτη και η εν γένει φιλομάθεια, καταγράφονται και στο εισαγωγικό μέρος των απομνημονευμάτων του Σπ. Πήλικα. Αναφέρεται πως έδειχνε

και περιεκοσμούμεν δι' ανθοφόρων γαστρών την είσοδον τού σπουδαστηρίου, θέλοντες ούτω να παραστήσωμεν τον επηγγελμένον ημίν παράδεισον».

²³ «Και ημείς λοιπόν διά θαλάσσης εκπέμψαντες τα σκεύη, τους υπηρέτας και τον διδάσκαλον...».

²⁴ «...εμίσθωσεν έτερον οικοδιδάσκα— Αναστάσιον Ερκουλίδην καλούμενον, όστις έπειτα εν Ελλάδι διέπρεψε ως καθηγητής της Γαλλικής εις το εν Αιγίνη γυμνάσιον. Την ζένην ταύτην γλώσσαν άριστα κατέχων, ως και την Ελληνικήν ο Ερκουλίδης, εκκαλλιέργει δι' αυτής την διάνοιάν του, ην επλούτιζε διά των νεωτέρων ιδεών και γνώσεων, και ούτως ην ή διδασκαλία αυτού εις ημάς εν Κωνσταντινουπόλει πολύ ποικιλώτερα και ουσιωδεστέρα, ή η των τότε συνήθως απαντωμένων διδασκάλων, καθ' όσον οι πλείστοι εις αυτών δεν εξετείνοντο πέραν της γραμματικής...».

«Η παρουσία του Κ. Ερκουλίδου διότι εις Γαλλικάς αναγνώσεις την διάνοιαν αυτού τρέφων, ην θαυμαστής της Ευρωπαϊκής διαίτης, και ουδεμίαν παρέλειπεν ευκαιρίαν όπως και εις ημάς εμπνή αποστροφήν του ασιανού βίου, και ζήλον των ευρωπαϊκών ιδεών και έξεων...».

²⁵ «Πλήν δε των ξηρών εκείνων τύπων της γραμματικής ουδεμία άλλη γνώσις η είδησις, πλουτίζουσα τον νουν η καλλιεργούσα την κρίσιν, συνεπλήρου την διδασκαλίαν, ώστε εν αληθεία δύναμαι να είπω ότι ει τι έγνωρίζον, ώφειλον αυτό εις τα αρχαία διδάγματα του πατρός μου, όστις και τότε έτι, οσάκις στιγμαί τω επερίσσευον εκ της εξασκήσεως των δημοσίων του καθηκόντων, αφιέρου αυτάς εις συνδιαλέξεις μεθ' ημών, αίτινες μας εδίδασκον και μας έτερπον...».

²⁶ «Κατετάχθην δε και εγώ ομού μετά των υιών του Αύθέντου, εις την δευτέραν τάξιν, εν η εδίδασκεν ο Γεννάδιος, ως της πρώτης η ανωτάτης ανατεθείσης εις τον Βαρδαλάχον...».

²⁷ «Κατεταχθην δε κατ' αρχάς εις Ελληνικόν σχολείον».

²⁸ «Επεμεινεν επομένως ίνα με θέση εις το Λύκειον της Οδησού, όπου θ' ανετρεφόμην εν μέσσω Ελλήνων υπό τας ιδίας του όψεις, και όθεν θα ήμην ελεύθερος να μεταβώ εν καιρώ εις την πατρίδα...».

²⁹ «Αλλ' όποια υπήρξεν η εκπληξις και η ταραχή μου, ότε μετά μικρόν προοίμιον του Διευθυντού, έξ ου φυσικώ τω λόγω ουδέ λέξιν ενόησα, τον ήκουσα αίφνης μεγαλοφώνως εκφωνούντα το ονομά μου, και συγχρόνως μοι ένενυσε να πλησιάσω, διότι των βραβείων ή διανομή ήρχιζεν από της κατωτέρας τάξεως...».

«Μετ' ολίγας δ' ημέρας, μεταβαλών ενδυμασίαν, εφόρεσα την σχεδόν στρατιωτικήν του Λυκείου εις δ κατετάχθην».

επιμέλεια και ζήλο για τη μάθηση.³⁰ Ήταν κάτοχος της Γερμανικής, Γαλλικής και Ιταλικής γλώσσας.³¹ Αν και δεν γίνεται διεξοδική αναφορά στην παιδεία του Πήλικα, ωστόσο καταγράφεται ότι έτυχε μιας επιμελημένης αγωγής από την οικογένειά του.³²

Η αγάπη για την παιδεία και από τον Σαρίπολο γίνεται φανερή μέσα από τα κείμενά του. «Νους αληθής και μόνιμος πλούτος εστίν η παιδεία» αναφέρει.³³ Επίσης, ο ίδιος καταγράφει ότι τον κατείχε άκρατος πόθος για την παιδεία του³⁴ και ότι η γεύση της παιδείας αποτελούσε αιτία για να διάγει έναν βίο μοναχικό βρίσκοντας διασκέδαση μόνο στα λίγα βιβλία του.³⁵ Τα πρώτα βήματά του στα γράμματα ξεκινούν στην Τεργέστη, όπου μετέβη με την οικογένειά του μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης στην Ελλάδα. Αρχικά ξεκινά με τη γνώση του ελληνικού αλφαβήτου.³⁶ Στη συνέχεια μαθαίνει την Ιταλική και Γερμανική γλώσσα.³⁷ Η μητέρα του, που αποτελεί σύμφωνα με τον ίδιο αληθινό πρότυπο παιδαγωγού, επιμένει ότι ο γιος της πρέπει να εκπαιδευτεί γιατί έτσι θα αποτραπεί από την διαφθορά.³⁸ Ταξίδεψε στη Λάρνακα στην παιδική του ηλικία για να μαθητεύσει δίπλα στο Δημήτριο Θεμιστοκλή που του δίδαξε Όμηρο, Πίνδαρο, Αρχαιολογία και Ιστορία.³⁹

Και οι τρεις προσωπικότητες που εξετάσαμε είχαν δεχθεί επιμελημένη αγωγή από την παιδική τους ηλικία. Οι οικογένειές τους θεωρούσαν πολύ σημαντική τη μόρφωση των τέκνων τους και εστίασαν επισταμένα σε αυτό. Ήταν πολύγλωσσοι, γεγονός που τους

³⁰ «Υπό σπανίων φυσικών προτερημάτων περικοσμούμενος, φύσει δε προς την φιλομάθειαν ρέπων». «Μετ' απαράμιλλου επιμελείας και ζήλου εγκύψας ο Σπυρίδων Πήλικας εν Γενεύη επί εξαιτίαν ολόκληρον...» [αυτά τα γράφει ο ίδιος για τον εαυτό του;].

³¹ «Εντεύθεν άρχεται η πνευματική δράσις του Σπυρίδωνος Πήλικα». «...κάτοχος δε της Γαλλικής, Γερμανικής και Ιταλικής φιλολογίας».

³² «...τυχών δε και επιμελημένης αγωγής...».

³³ «...ότι μόνος αληθής και μόνιμος πλούτος εστίν η παιδεία, παρεκάλουν δ' αυτόν ίνα παύσηται τι παρά των κληρονόμων υπέρ εμού αιτούμενος».

³⁴ «... πόθος δε τελειοτέρας παιδεύσεως άκρατος κατείχε με».

³⁵ «...ο άκρω δακτύλου της παιδείας γευσάμενος, εγένετο αιτία, ώστε να διάγω βίον μονήρη, μετά των ολίγων βιβλίων α εκτόμην διασκέδαζων...».

³⁶ «Διεσώθημεν εις Τεργέστην, εκεί δ' έξαιτής γενόμενος εισήχθην εν σχολή τινί κορασιών υπό της Κ. Μαρίας Βλισμά συντηρουμένη, η δε θυγάτηρ αυτής Σοφία (ή μετά ταύτα τον μεγαλέμπορον Σκαρδην εν Τεργέστη νυμφευθείσα) εστίν η τα πρώτα διδάξασα με γράμματα από του αλφαβήτου αρξαμένη».

³⁷ «...της δ' Ιταλικής γλώσσης και καλλιγραφίας Βαρθολομαίος ο Πιατσόνης και της Γερμανικής ο Αθανάσιος Μανούσης...».

³⁸ «Χριστιανή αληθής και ανυπόκριτος, σύζυγος σεμνή, μήτηρ φιλόστοργος άμα δε και αυστηρά, πρότυπον αληθώς ακριβούς παιδαγωγίας, ηδυνήθη να μοι εμπνεύση αρχάς, ων ουδέποτε' επελαθόμην, η εν τω μέλλοντί μου βίω επιλησθήσομαι».

«... καν αυτό το υποκάμισόν μου εδει με εκποιησαι, θέλω εκποιήσει αυτό, άλλ' ο υιός μου πρέπει να εκπαιδευθή ». τοιαύτην δ' αγάπην έχουσα υπέρ τού υιού τί δη συνεχώς επιτιμώσά με έλεγε ; « προτιμώ και σε να συνενταφιάσω ».

³⁹ «...ένθα πριν η το δέκατον τέταρτον της ηλικίας μου έτος συμπληρώσω τα γυμνασιακά πάντα είχαν περάνει μαθήματα, την τε τού Όμηρου και των τραγικών, και αυτού του Πινδάρου ερμηνείαν διδαχθείς, και τα παρομαρτούντα, ήτοι μετρικήν, διαλέκτους, αρχαιολογίαν, μυθολογίαν, γεωμετρίαν, ιστορίαν, κτλ.».

καθιστούσε ικανούς να μεταβούν σε Ευρωπαϊκές πόλεις για να σπουδάσουν, όπως και έκαναν.

2.3. Σπουδές

Ο Ραγκαβής μεταβαίνει στο Μόναχο για να συνεχίσει τις σπουδές του.⁴⁰ Στάλθηκε στον καθηγητή Θείρσιο για να αναλάβει την ανατροφή του. Ο Θείρσιος ήταν από τους σημαντικότερους ακαδημαϊκούς του Πανεπιστημίου και της Ακαδημίας του Μονάχου.⁴¹ Ήταν θαυμαστής της Ελλάδας και είχε οργανώσει μάλιστα στρατιωτική φάλαγγα για να βοηθήσει τους Έλληνες. Ο Ραγκαβής προοριζόταν από το Θείρσιο να εισαχθεί στο Στρατιωτικό Σχολείο για να μπορέσει αργότερα να βοηθήσει την πατρίδα του.⁴² Διδάσκεται αρχικά την Γερμανική για να μπορεί να συνομιλεί με τους συμμαθητές του και να μην συναντά εμπόδια στις παραδόσεις των μαθημάτων από τον Kramer.⁴³ Εγγράφεται, εν τέλει, στο Στρατιωτικό Σχολείο και διδάσκεται μαθηματικά και στρατιωτικές επιστήμες.⁴⁴ Στο Στρατιωτικό Σχολείο ο Ραγκαβής με τον συμμαθητή του Σούτσο διέπρεψαν ανεβαίνοντας σε ανώτερη τάξη συνεχόμενα.⁴⁵ Συγκαταλέχθηκε ανάμεσα στους άριστους μαθητές.⁴⁶ Στα στρατιωτικά μαθήματα ήταν επιμελής δείχνοντας ενθουσιασμό. Διδάχθηκε ιππική και ξιφασκία.⁴⁷ Έλαβε το βαθμό του

⁴⁰ «Τούτο δε και άμα αφιχθείσα εις Οδησόν έπραξε, και άνευ του ελαχίστου δισταγμού οι γονείς μου απεφάσισαν, άμα ελθόντος του έαρος (του έτους 1825), να με πέμψωσιν εις Μόναχον».

«Ούτος ην το πρόριστον εγκόσμημα του Πανεπιστημίου και της Ακαδημίας του Μονάχου, έχων πλην της φιλολογικής και αρχαιολογικής αυτού ειδικότητος, και πολλήν άλλων γνώσεων ποικιλίαν, μεγάλην οξύτητα πνεύματος και διαφόρους γλώσσας καλώς ομιλών και γράφων...».

⁴¹ «Κατά την αρχήν της ημετέρας επαναστάσεως, εταιρία φιλελληνική εν Μονάχω περί τον Θείρσιον ωργάνιζε φάλαγγα στρατιωτικήν, ίνα πέμψη αυτήν εις βοήθειαν των αγωνιζομένων, και εις τα έγγραφα του Θείρσιου είδον αυτής τα διπλώματα...».

⁴² «Καίτοι προωρισμένον να εισέλθω εις το στρατιωτικόν σχολείον, ο Θείρσιος, μέχρις ου τούτο κανονισθή, με παρέλαβεν εν τούτοις παρ' εαυτώ και με κατώκισεν εις τον άνω δόμον της οικίας του παρά τη πλουσιωτάτη βιβλιοθήκη του».

⁴³ «Ενταύθα έλάβομεν από κοινού διδάσκαλον της Γερμανικής τον K. Kramer πρώην μαθητήν και αυτόν της στρατιωτικής σχολής».

«Προουργιαίτατον λοιπόν θεωρήσαντες να εγκύσωμεν εις την σπουδήν της Γερμανικής, και αφορμήν έχοντες αυτήν και μόνην να ομιλώμεν μετά των συμμαθητών και συνοίκων ημών, εντός ολίγου την εξεμάθωμεν ικανώς ώστε να μη κωλυώμεθα εις την κατάληψιν των λοιπών μαθημάτων».

⁴⁴ «Τέλος δ' έφθασεν η ημέρα της κατατάξεως εις το σώμα των Δευτεροτόκων, ως έκαλείτο το στρατιωτικόν σχολείον».

«...εδιδάσκοντο μάλιστα τα μαθηματικά και αι στρατιωτικάί επιστήμαι...».

⁴⁵ «...και πανηγυρικός έπροβιβάσθημεν εις την όγδόν».

⁴⁶ «...μεταξύ των άριστων αυτής μαθητών καταλογιζόμενοι».

⁴⁷ «Κατά το αυτό έτος εμανθάνομεν και την ιππικήν...».

Άλλο δε μάθημα ην το της ξιφομαχίας...

ανθυπασιιστή.⁴⁸ Με δική του επιλογή παρακολούθησε μαθήματα πειραματικής χημείας, μαθηματικών και φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο του Μονάχου.⁴⁹

Ο Πήλικας μεταβαίνει στη Γενεύη της Ελβετίας για να σπουδάσει Δίκαιο (Νομικά) το 1829.⁵⁰ Στο πανεπιστήμιο της Γενεύης δίδασκαν καθηγητές μεγίστης επιστημονικής αξίας, όπως ο ίδιος αναφέρει: ο Σισμόντης και ο Πελεγρίνος Ρόσσης.⁵¹ Αναφέρεται, μάλιστα, ότι ο τότε Κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας παρότρυνε τους Έλληνες σπουδαστές να σπουδάσουν στην Ελβετία για να τελειοποιήσουν τις σπουδές τους, αποκτώντας ήθη απλοϊκότερα και αυστηρότερα.⁵² Παρέμεινε στη Γενεύη 6 χρόνια και αναγορεύτηκε μετά από πανηγυρικές εξετάσεις διδάκτωρ του Δικαίου.⁵³

Ο Σαρίπολος μετά από μεγάλη επιθυμία και επίμονη παράκληση προς τον πατέρα του καταφέρνει να φτάσει στο Παρίσι το 1837.⁵⁴ Εγγράφεται στην Ιατρική Σχολή των Παρισίων αφού πρώτα μελέτησε Γαλλικά και Λατινικά για να μπορέσει να εισαχθεί.⁵⁵ Οι επιδόσεις του στην Ιατρική Σχολή ήταν ικανοποιητικές. Ο ίδιος όμως δεν είχε αγάπη για την Ιατρική και έπειτα από παρότρυνση του Ι. Κωλέττη αποφασίζει να εγκαταλείψει την σχολή και να αρχίσει τις σπουδές του στη Νομική Σχολή το 1840.⁵⁶ Γρήγορα κατάφερε να αποκτήσει το διδακτορικό του δίπλωμα και τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις.

Εξάγεται, λοιπόν, το συμπέρασμα από όλα τα παραπάνω ότι οι Ραγκαβής, Πήλικας και Σαρίπολος ακολούθησαν μια κοινή πορεία σπουδών μετά την επιμελημένη μόρφωση που δέχθηκαν στα παιδικά και εφηβικά τους χρόνια. Σπούδασαν σε Ευρωπαϊκές πόλεις

⁴⁸ «Κατά τούς Βαυαρικούς κανονισμούς, οι τας απολυτηρίους εξετάσεις της στρατιωτικής σχολής ευδοκίμως υποστάντες, ελάμβανον βαθμόν ανθυπασιιστού...».

⁴⁹ «Τον δ' επίλοιπον καιρόν ημών αφιερούμεν η έπρεπε ν' αφιερώμεν εις ακροάσεις του Πανεπιστημίου, φοιτώντες εις το μάθημα της πειραματικής χημείας οπωσούν τακτικώς παρά τω ίκανωτάτω και δεξιωτάτω καθηγητή».

«...και εις τας φιλοσοφικάς παραδόσεις».

«Μαθηματικής ένθερμον ζήλον μου...».

⁵⁰ «Εμπλεως ζήλον και φιλομαθείας ό Σπυρίδων Πήλικας απήλθεν εκ Ζακύνθου τω 1829 εις Γενεύην της Ελβετίας, ίνα επιδοθή εις την σπουδήν του Δικαίου...».

⁵¹ «Εις το ακμάζον Πανεπιστήμιον της Γενεύης εδίδασκον τότε Καθηγηταί μεγίστης επιστημονικής αξίας, οίοι υπήρξαν ό Σισμόντης και ό πολυς Πελεγρίνος Ρόσσης».

⁵² «...ο κλεινός της Ελλάδος Κυβερνήτης, α αιδίμος Ιωάννης Καποδίστριας, παρότρυνε τους εν Αγγλία Έλληνας σπουδαστάς, οτε κατήσχετο εις την Ελλάδα, να μεταβώσιν εις την Ελβετίαν, όπως τελειοποιούμενοι εις τας σπουδάς των αποκτήσωσιν εν ταυτώ ήθη αυστηρότερα και απλοϊκότερα».

⁵³ «... εν Γενεύη επί εξαιτίαν ολόκληρον... ανηγορεύθη μετά πανηγυρικής εξετάσεις διδάκτωρ του Δικαίου».

⁵⁴ «...έφθασα εις Παρισίους την 8 Ιανουαρίου 1837».

«Ιδού λοιπόν εγώ εν Παρισίοις !».

⁵⁵ «...δοκιμασθείς δε και άξιος κριθείς ηξιώθην του διπλώματος δι' ου κατά το επιόν ακαδημαϊκόν έτος (Νοέμβριον του 1837), επετράπη μοι η εγγραφη , και της Ιατρικής την σπουδή επεχείρησα».

⁵⁶ «Εξελεξάμην δη τότ' εγώ τον του Διεθνούς Δικαίου και της φιλοσοφίας του Δικαίου, και άμ' άρξάμενος των νομικών σπουδών μου κατά Νοέμβριον του αυτου έτους 1840 ειδικώτερον προς τ' ακροάματα ταύτα διέτριβον, ουχί όμως άνευ δυσαρεσκείας τινός».

μεγάλης πνευματικής εμβέλειας, σε αναγνωρισμένα Πανεπιστήμια και δίπλα σε καθηγητές με μεγάλη πνευματική και επιστημονική αξία.

2.4. Πολιτικά και Δημόσια αξιώματα

Η πρώτη είσοδος του Ραγκαβή στο δημόσιο βίο ήταν ως ανθυπολοχαγός του πυροβολικού.⁵⁷ Κατατάχθηκε στο οπλοστάσιο και κλήθηκε να διδάξει την γραμμική ιχνογραφία στη Σχολή των Ευελπίδων.⁵⁸ Παραιτήθηκε μετά από λίγο γιατί θεώρησε ότι υποβιβάστηκε ως προς τις ικανότητές του.⁵⁹ Μετά την επάνοδο του Ραγκαβή στο Ναύπλιο καλείται να αναλάβει την θέση του πρώτου παρέδρου (γραμματέα) της Εκπαιδευσεως δίπλα στον Ιάκωβο Ρίζο που ήταν Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης.⁶⁰ Κυριότερη ενέργεια του στο Υπουργείο ήταν η σύσταση ελληνικών σχολείων και η οργάνωση επιτροπών που θα εξέταζαν όσους διεκδικούσαν διδασκαλική θέση στα σχολεία.⁶¹

Μετά από διάφορες πολιτικές αλλαγές στον ελλαδικό χώρο διορίζεται από τον βασιλιά Σύμβουλος της Δημοσίας Εκπαιδευσεως αξίωμα ιδιαίτερος σημαντικό -όπως ο ίδιος χαρακτηρίζει- που καταλαμβάνονταν από διακεκριμένους άνδρες.⁶² Η δράση του ήταν πολύ σημαντική και εστίασε επισταμένα στη μέση και ανώτατη εκπαίδευση.⁶³

Έπειτα από την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου και την κατοχύρωση του συντάγματος για τους Έλληνες μεταβάλλεται το νομικό πλαίσιο. Με ψήφισμα προβλέπεται η αντικατάσταση των ετεροχθόνων σε κάθε δημόσια θέση από αυτόχθονες.⁶⁴ Απολύεται,

⁵⁷ «Την επαύριον δε μας εστάλησαν τα διπλώματα, και διοριζόμεθα ... ανθυπολοχαγοί του πυροβολικού Αυτή ην η πρώτη μου είσοδος εις του δημοσίου βίου το στάδιον».

⁵⁸ «...εγώ δε κατετάχθην εις το οπλοστάσιον, διοικούμενον υπό του Γάλλου αντισυνταγματάρχου (εν Γαλλία λοχαγού) Πουρσέτου (Pourchette), όστις πολλήν εδείκνυε προς εμέ αγάπην. Συγχρόνως δε διετάχθην να διδάσκω και την γραμμικήν ιχνογραφίαν εις το σχολείον των Ευελπίδων».

⁵⁹ «...διά τούτου μόνον δεν ηξιώθημεν προβιβασμού, διότι ήμεθα Έλληνες».

⁶⁰ «Ο κ. Ρίζος μοι είπεν ότι διορίσθη (ημέρας τινάς μεθ' όλους τους άλλους υπουργούς) υπουργός των εκκλησιαστικών και της δημοσίας εκπαιδευσεως, και με ηρώτησεν αν εδεχόμην την θέσιν πρώτου παρέδρου επί της εκπαιδευσεως».

⁶¹ «Η κυριώτερα μου ενέργεια εν τω υπουργείω κατά το διάστημα τούτο ην η σύστασις αριθμού τινός(νομίζω 26) Ελληνικών σχολείων εις τα κυριώτερα κέντρα του πληθυσμού, προς ο, αφ' ου συνέταξα κανονισμόν ομοίωμορον δι' αυτά, ωργάνωσα και εξεταστική επιτροπήν εις ης τον έλεγχον υπεβάλλοντο πάντες οι επιδιώκοντες θέσιν διδασκαλικήν εις τα σχολεία ταύτα, πλην αν τις είχαν ήδη κεκτημένην εθνικήν υπόληψιν».

⁶² «...άλλη θέσις δεν έμενεν διαθέσιμος πλην μίας και μόνης, της του Συμβούλου επί της δημοσίας εκπαιδευσεως, ην εύρισκον ότι κατείχεν ως πρώτος πάρεδρος Ραγκαβής τις...».

⁶³ «Εν τη υπηρεσία δ' η περισσοτέρα προσπάθειά μου περιεστράφη αφ' ότου μετέβημεν εις Αθήνας εις τα περί του οργανισμού της μέσης και ανωτέρας εκπαιδευσεως».

⁶⁴ «...εξεδίωκεν η Συνέλευσις και 18 ψηφίσματα,ων το β' απέβλεπεν εις το ν' αντικαταστήση εις πάσας τας δημοσίας θέσεις αυτόχθονας αντί των τέως κατεχόντων τινάς εξ αυτών ετεροχθόνων...».

έτσι, από την θέση του Συμβούλου και αναλαμβάνει θέση ως καθηγητής στο Οθώνειο Πανεπιστήμιο όπου επιτρεπόταν να διοριστεί κάποιος ο οποίος δεν ήταν αυτόχθονας.⁶⁵ Μετά την κατάργηση του νόμου και υπό την επιθυμία του πρωθυπουργού Βούλγαρη και του Βασιλιά ανατίθεται στον Ραγκαβή το Υπουργείο Εξωτερικών.⁶⁶ Η δράση του υπήρξε σημαντική σε πολλούς τομείς. Το 1859 προς μεγάλη του δυσαρέσκεια του ζητείται να υποβάλλει την παραίτησή του και μένει μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός του πολιτικού βίου.⁶⁷ Το 1867 διορίζεται Πρέσβης⁶⁸, ένα νέο δημόσιο αξίωμα. Στον τρίτο και τέταρτο τόμο των απομνημονευμάτων του γίνεται μία διεξοδική αναφορά στις ενέργειες και τα καθήκοντά του ως Πρέσβης, αρχικά στην Ουάσιγκτον, στο Παρίσι, στην Κωνσταντινούπολη και τέλος στο Βερολίνο. Συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής.

Ο Πήλικας μετά τις σπουδές του και την εγκατάστασή του στην Ελλάδα (1835) εξασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου.⁶⁹ Διορίζεται Καθηγητής του Ποινικού Δικαίου στο Ελληνικό Πανεπιστήμιο που στελεχώθηκε κυρίως από Έλληνες σπουδαγμένους στην Ευρώπη.⁷⁰ Διορίστηκε Εφέτης το 1838 και μετά την διετή αποδοτική του υπηρεσία προάχθηκε σε Αεροπαγίτης.⁷¹ Παραιτείται το 1844 μετά την ψήφιση του νόμου που απαγόρευε στους ετερόχθονες να κατέχουν δημόσια αξιώματα. Μετά την κατάργηση του νόμου και ύστερα από την επιμονή προσπάθεια του βασιλιά Όθωνα διορίζεται Υπουργός Δικαιοσύνης.⁷² Παραιτείται από τη θέση του υπουργού κατά την διάρκεια

⁶⁵ «...είχον ζητήσει την υπί του νόμου τοθς ετερόχθοσι μη απηγορευμένην θέσιν καθηγητού εν τω Πανεπιστημίω...».

⁶⁶ «Την δ' επαύριον, κατά την μεσημβρίαν, παρουσιάσθην εις τον Βασιλέα, όστις περιχαρώς με υποδέχθη, είπων μοι ότι μ' εκάλεσεν ινα μοι αναθέση το υπουργείον των εξωτερικών».

⁶⁷ «...εν αις εξήτουν ξηρώς να μοι δοθώ η παραίτησις μου, και ουδέν άλλο, και την επαύριον απο πρωίας την έλαβον. Ενταύθα έληξε δια μακρόν χρόνον ο ενεργός πολιτικός βίος μου».

⁶⁸ «Τη 14η Απριλίου εδωκα τον όρκον μου ,ώς Πρέσβυς, ενώπιον Αντιβασιλέως, όστις φιλοφρονέστατα προσηνέχθη προς εμέ...».

⁶⁹ «Επανελθών εκ της Ευρώπης ο Σπυρίδων Πήλικας εν έτει 1835 εγκατέστη εν Αθήναις, ινα εξασκήση τό δικηγορικόν αυτού επάγγελμα».

⁷⁰ «Αι διάφοροι Σχολαί του Ελληνικού Πανεπιστημίου πληρώθησαν εκ των εν τη Ευρώπη σπουδασάντων Ελλήνων και των μετά του βασιλέως Όθωνος κατελθόντων Γερμανών».

⁷¹ «Εκτός της καθηγετικής θέσεως, διωρίσθη τω 1838 Εφέτης, και μετά διετή ευδόκιμον υπηρεσίαν ποοήχθη εις Αεροπαγίτην, άφ' ης θέσεως παρητήθη τω 1844 ένεκα του ακλεούς εκεινου Β' ψηφίσματος της Εθνικής Συνελεύσεως της Γ' Σεπτεμβρίου, του διαιρέσαντος τους Έλληνας εις αυτόχθονας και ετερόχθονος και στερήσαντος της υπηρεσίας ουκ ολίγας ικανότητας».

⁷² «...υπογράφει το διάταγμα του διορισμού αυτού ως Υπουργού επί της Δικαιοσύνης...».

της προεδρίας του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου⁷³. Τέλος, ο Πήλικας εκλέγεται με απόλυτη πλειοψηφία Βουλευτής του Πανεπιστημίου.⁷⁴

Ο Σαρίπολος διορίζεται Υφηγητής Καθηγητής το 1846 όταν δημιουργήθηκε έδρα για το Συνταγματικό Δίκαιο⁷⁵. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, το 1852 του γνωστοποιήθηκε η απόλυσή του, εξαιτίας των διαφορετικών ιδεολογικών απόψεων που είχε με το βασιλικό ζεύγος.⁷⁶ Το 1854, κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου αποδυναμώνονται οι δικαιοδοσίες του Βασιλιά από τις εξωτερικές Δυνάμεις Γαλλία και Αγγλία. Τότε διορίζεται ο Σαρίπολος Δικηγόρος και Σύμβουλος στο Υπουργείο Εσωτερικών.⁷⁷ Αργότερα, κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον Βούλγαρο διορίζεται και πάλι Καθηγητής Πανεπιστημίου.⁷⁸ Διατέλεσε Πληρεξούσιος του Εθνικού Πανεπιστημίου⁷⁹ -για την εκλογή του κάνει αναφορά και ο Ραγκαβής- με απόλυτη πλειοψηφία. Το 1863 αναλαμβάνει την έδρα του Καθηγητή της Ποινικής Νομοθεσίας.⁸⁰ Εκλέχθηκε από την Επιτροπή της Κυβερνήσεως να αναλάβει την εκπόνηση του Συνταγματικού Δικαίου.⁸¹

2.5. Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ο Ραγκαβής διορίζεται Καθηγητής της Αρχαιολογίας στο Ελληνικό Πανεπιστήμιο.⁸² Ξεκίνησε την έναρξη των μαθημάτων στην Ιστορία και την αρχαία καλλιγραφία που είχε διδαχθεί στο Στρατιωτικό Σχολείο του Μονάχου.⁸³ Μιλούσε στους φοιτητές του

⁷³ «Τη 16η Μαΐου 1854 το Υπουργείον Κριεζή παρητήθη τη ξενική επεμβάσει και το διεδέχθη το επικληθέν Υπουργείον της κατοχής υπό την προεδρείαν του Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Και ο μεν Πήλικας βαρύθυμος απεσύρθη της ανιαράς πολιτικής παραδοθείς και πάλιν εις τας προσφιλείς αυτό μελέτας...».

⁷⁴ « Κατά τας γενομένας όμως επί της Υπουργίας αυτού βουλευτικές εκλογάς της 21ης Οκτωβρίου 1853 είχαν εκλεχθή ο Πήλικας εν απολύτω πλειονοψηφία βουλευτής του Πανεπιστημίου».

⁷⁵ «...μεχρισού νομοθετηθείσης υπό των Βουλών ειδικής διά το Συνταγματικόν και διεθνές δίκαιον έδρας, διωρίσθη εις ταύτην Καθηγητής την 24 Δεκεμβρίου 1846, ης τα εγκαίνια από της 14 Οκτωβρίου του αυτού έτους εποιησάμην ως Υφηγητής».

⁷⁶ «Αφιχθέντος μου λοιπόν κατ' εκείνας τας ημέρας εις Τεργέστην εγνωστοποιήθη μοι η από της Καθηγεσίας απόλυσίς μου την 24 Ιουλίου 1852 και έγραψα εγώ το έξης περί της παραλαβής απαιτούμενον έγγραφον».

⁷⁷ «...διώρισέ με διά του από 28 Αύγουστου 1854 Βασιλικού διατάγματος Δικηγόρον και Σύμβουλον παρά τω Υπουργείω των Εσωτερικών, παρ ω διετέλεσα ως τοιούτος μέχρι του Μαρτίου 1860».

⁷⁸ «Τότε ο Κ. Βούλγαρης επανέλαβεν ότι ειμί Καθηγητής, ναι, τούτο δέχομαι ευγνωμόνως, είπον εγώ...»

⁷⁹ «Γενομένης λοιπόν της διαλογής των ψήφων την 3 Δεκεμβρίου, ανεδείχθην πρώτος πληρεξούσιος του Πανεπιστημίου εγώ...».

⁸⁰ «... την δε 13 Μαρτίου εμήν γενέθλιον ημέραν διωρίσθη εις την της Ποινικής Νομοθεσίας έδραν...».

⁸¹ «...ως εισηγητής του πολιτεύματος εξελέχθην υπό πρπροςρος τούτο Επιτροπής».

⁸² «...μετά δύο ημέρας μοι διεκοινώθη ο διορισμός μου ως Καθηγητού της Αρχαιολογίας εις το Ελληνικόν Πανεπιστήμιον».

⁸³ «...εποιησάμην έναρξιν των παραδόσεων περί Ιστορίας της αρχαίας καλλιτεχνίας, ήτις δεν εδιδάσκετο πλέον εν τω Πανεπιστημίω, από της αναχωρήσεως του Ροσς».

από την καρδιά του και το ακροατήριο ήταν πολύ θερμό απέναντί του.⁸⁴ Ο λόγος του ήταν αυτοσχέδιος και μελετούσε συνεχώς για να ευχαριστήσει τόσο τον εαυτό του όσο και τους μαθητές του.⁸⁵ Το 1851 εκλέγεται Σχολάρχης (Κοσμήτορας) στο Πανεπιστήμιο.⁸⁶

Ο Πήλικας αναδείχθηκε καθηγητής του Ποινικού Δικαίου στο Ελληνικό Πανεπιστήμιο.⁸⁷ Μνημονεύεται από τον ανιψιό του ως εφάμιλλος των διάσημων διδασκάλων. Προικισμένος με πλείστα άλλα χαρίσματα καθιστούσε την διδασκαλία του ιδιαίτερη. Αναφέρεται ότι οι ακροατές των παραδόσεων του Ποινικού Δικαίου ήταν αδύνατο να αποφύγουν τη ρητορική του μαγεία και έπλεαν στο αχανές πέλαγος της ακαδημαϊκής του διδασκαλίας.⁸⁸ Παρέμεινε στο πανεπιστήμιο για 25 συναπτά έτη και το 1851 εκλέχθηκε Πρύτανης.⁸⁹ Διαφύλαξε τη νομιμότητα και τα δικαιώματα του ανωτάτου ιδρύματος και απέτρεψε την προσπάθεια του κρατικού μηχανισμού να το ελέγχει υποστηρίζοντας ότι το Πανεπιστήμιο είναι ελεύθερο και ανεξάρτητο.⁹⁰ Οι μαθητές του έτρεφαν συναισθήματα λατρείας και σεβασμού προς τον Πήλικα.⁹¹ Το καλοκαίρι του 1861 θα αποχαιρετήσει το ακροατήριό του.⁹²

⁸⁴ «...και έβλεπον οτι ο λόγος μου εις τας καρδιάς ομοίως αποτεινόμενος ειλκνεν ήδη την προσοχήν, έφερεν αποτελεσμα και εθέρμαινε το ακροατήριον εκραγέν επί τέλους εις ραγδαίας χειροκροτήσεις».

⁸⁵ «...και ηυτοσχεδιάζον πάντοτε προς μείζονα ευχαρίστησιν και εμοθ και των ακροατών μου... κατέβαλλον επημελείαν πτος αύξησιν και τελιοποίησιν των αρχαιολογικών γνώσεών μου...».

⁸⁶ «Εν τω πανεπιστημίω δ' ηρξάμην πάλιν ετά νέου ζήλου διδάσκων, και εξελέγην αν η μνήμη δεν μ' απατά ως προς την εποχήν, κατά το έτος 1851, Σχολάρχης της φιλοσοφικής σχολής».

⁸⁷ «...τα αυστηρά ήθη της πόλεως, εν η εξεπαιδευθή, και οι κλεινοί Καθηγηταί, παρ' οισ εμαθήτευσεν, άναδειχθεις, ως Καθηγητής μεν εν τω Έλληνικό Πανεπιστημίω, εφάμιλλος των διασήμων διδασκάλων, ους έσχεν, ως πολίτης δε, πρότυπον τιμότητος και χρηστότητος...».

⁸⁸ «Εντεύθεν άρχεται ή πνευματική δράσις του Σπυρίδωνος Πήλικα. Πεπροικισμένος υπό σπανίων ηθικών και διανοητικών προτερημάτων, άκτοχος δε της Γαλλικής, Γερμανικής και Ιταλικής φιλολογίας, συνενών δε προς τη πολυμαθεία ρητορικήν δεινότητα ου την τυχούσαν και καλλύνων την αιθερίαν αυτου φαντασίαν δια της αναγνώσεως των διασημοτέρων ποιητών των εθνών, μετέδιδεν από της έδρας του τους από των αναγνωσμάτων αλιευομένους μαργαρίτας, διαποικίλλων την διδασκαλίαν του και καθιστών αυτήν τα μάλλιστα επαγωγόν».

«Ο ακροατής των φιλοσοφικών επί του Ποινικού Δικαίου παραδόσεων του Σπυρίδωνος Πήλικα ήτο αδύνατον να αποφύγη της καλλιρρήμονος αυτου λαλιάς την μαγείαν να μη αισθανθή άρρητον ηδονήν από το μελίρρυτον, απέριττον και γοητευτικόν εκείνο του ύφους, όπερ εξωογόνει και έδιδε μορφήν και εις τα απλούστατα των γεγονότων να μη ανυψωθή επί των χρυσοπαρύφων περύγων της ευγλωττίας του εις το αχανές πέλαγος της Ακαδημαϊκής διδασκαλίας, και να μη διατηρήση βαθύτατα εγκεχαραγμένα εν τη μνήμη του την θαυμασίαν όντως διαύγειαν του πνεύματος, την πλαστικότητα της εκφράσεως, την ηδύτητα της ρητορείας του, τα διηθησιμένα και γλυκύ άρωμα αποπνέοντα φιλοσοφικά αυτου έπη».

⁸⁹ «Επί πέντε και είκοσιν έτη ηκούετο η καρποφόρος διδασκαλία του Σπυρίδωνος Πήλικα διδάσκοντος από της έδρας του Ελληνικού Πανεπιστημίου. Εκλεγόμενος ούτος εκ περιτροπής μέλος της Συγκλήτου, Κοσμήτωρ και τω 1851 Πρύτανης, ην υπό οϊανδήποτε ιδιότητα, αυστηρός φύλαξ της νομιμότητος και των δικαιωμάτων του ανωτάτου εκπαιδευτηρίου αποκρούσας ευθαρσώς ως Πρύτανης μέχρι παραιτήσεως την...».

⁹⁰ «...ισχυρισθείς δ' ότι το Πανεπιστήμιον είνε κύριον και ελεύθερον εις την διαχείρισιν της εαυτου περιουσίας, υποκείμενον μόνον εις απλήν επιτήρησιν...».

⁹¹ «εθεωρείτο εκ των ενθερμοτέρων φίλων της Βασιλείας- αληθή όμως λατρείαν και σεβασμόν τρέφοντες προς τον Καθηγητήν του Ποινικού Δικαίου Σπ. Πήλικαν και γνωρίζοντες το ευγενές και λεπτεπίλεπτον του

Ο Σαρίπολος διορίζεται υφηγητής στο Πανεπιστήμιο το 1846, όπως αναφέρθηκε.⁹³ Εναρμόνιζε τα διδάγματα του στο πανεπιστήμιο με τις πεποιθήσεις της ζωής του.⁹⁴ Κατακρίθηκε από τον Βασιλιά Όθωνα ότι δίδασκε "μετά πολλής ελευθερίας", γεγονός που αποτέλεσε αίτιο για να μην προαχθεί σε Τακτικό Καθηγητή.⁹⁵ Το 1852 γνωστοποιήθηκε η απόλυσή του από το πανεπιστήμιο μετά από αίτημα του Βασιλιά Όθωνα και της Βασίλισσας Αμαλίας. Όταν του ζητήθηκε το 1853 να αναλάβει και πάλι την θέση του καθηγητή, έκρινε ότι δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του και προφασισζόμενος τις πολλαπλές υποχρεώσεις του εξαιτίας του δικηγορικού επαγγέλματος, αρνήθηκε να αναλάβει τη θέση του Καθηγητή.⁹⁶ Το 1862 όταν σχηματίστηκε κυβέρνηση υπό τον Δημήτριο Βούλγαρη διορίζεται και πάλι Καθηγητής Πανεπιστημίου. Ήταν ιδιαίτερα αγαπητός από τους μαθητές του που τον δέχτηκαν αγκαλιάζοντάς τον και εκείνος με μεγάλο πόθο ξεκινά και πάλι τις παραδόσεις του.⁹⁷ Το 1863 κοινοποιήθηκε ο διορισμός του ως καθηγητής της Ποινικής Νομοθεσίας.⁹⁸ Το 1875 γνωστοποιήθηκε για μία ακόμη φορά η απόλυσή του από την έδρα του καθηγητή

ήθους αυτού προέβησαν εις ενθουσιώδεις χειροκροτήσεις κατά την εμφάνισιν αυτού τη αύτη ημέρα, καθ' ην απεδοκίμαζον τον υφηγητήν του Ποινικού Δικαίου Κ. Ν. Κωστήν».

⁹² «Κατά το θέρος του 1861, καταπαύω τας παραδόσεις αυτού, απεχαιρέτισεν από της έδρας το πολυπληθές ακροατήριον του και απήλθεν εις την Ευρώπην προς βελτίωσιν της πασχούσης υγείας του.»

⁹³ «...μεχρισού νομοθετηθείσης υπό των Βουλών ειδικής διά το Συνταγματικόν και διεθνές δίκαιον έδρας, διωρίσθην εις ταύτην Καθηγητής την 24 Δεκεμβρίου 1846, ης τα εγκαίνια από της 14 Οκτωβρίου του αυτού έτους εποιησάμην ως Υφηγητής».

⁹⁴ «...μόνος εγώ από της του Πανεπιστημίου έδρας ως ζων αυτά εξέφαινον».

⁹⁵ «...διότι φρονώ οτι ει περ η ελευθέρια από της οικουμένης απάσης εδιώκετο ήθελε διασωθη εν Ευρώπην ει δ' από της Ευρώπης εφυγαδεύετο, έδει αυτήν εύρειν καταφυγήν εν τήδε τη γενεθλίω αύτης χώρα ει δε και από ταύτης εξωθείτο, άξιον αυτής άσυλον το Πανεπιστήμιον ει δε κακειθεν εδιώκετο, εγώ τελευταίος τον μυστικόν ίακχον ήθελον εκφέρει».

⁹⁶ « Ότι μεν ήθελον, ουδεμία αμφιβολία, αφού κατά πάντα νέου Υπουργού της Δημοσίας Εκπαιδύσεως διορισμόν ανεφερόμην προς αυτόν αιτούμενος την προς υφηγεσίαν αδειαν οτι δ' εύκολον ην τω λόγω του Κ. Forth- Rouen και μόνο να διορισθώ Καθηγητής, ουδείς ην δισταγμός, αναλογιζόμενος όμως εγώ οποία ήθελεν είσθαι δι' εμέ ταπεινώσις ν' αναλάβω την έδραν τη έπιταγή ξένου Πρεσβευτού, οποίαν δ' ιδέαν ήθελον έχει περί εμού οι φοιτηταί, μάλιστα δ' οσάκις κατά την διδασκαλίαν του δικαίου των Εθνών εγώ μεν ήθελον αναπτύσσει τα περί κυριαρχίας των Εθνών και τα διά την αυτοτέλειαν αυτών δικαιώματα όπως ουδείς ξένος επεμβαίη εις τον εσωτερικόν της πολιτείας διάκοσμον, εις εκείνων δε, των φοιτητών, τον νουν ήθελεν επέρχεσθαι οτι δ τοιαύτα διδάσκων Καθηγητής των λόγχη ξενική και επί ασπίδος ξένης ανήχθη εις την έδραν__άπεδυσπέτησα τη προσφορά προφασισθείς οτι πολλάς είχαν από του δικηγορικού επαγγέλματος».

⁹⁷ «Ηζιώθην λοιπόν και αύθις ν' αναβώ την του Πανεπιστημίου έδρα ν, και ευχαρίστησα τω Θεώ επί τη ενεργεσία, και εμακάρισα έμαντον ότι κατά το 1854 αντέστην τω πειρασμω μη ενδούς ν' ανέλθω την έδραν διά ξένου Πρεσβευτού έφερε με δ' έπ' αυτήν η επανάστασις επί τας των φοιτητών αγκάλαις. Εις τε τον εγκάρδιον πόθον μου υπείκων και εις το καθήκον, ηρξάμην των παραδόσεων μου την 5 Νοεμβρίου διά της φιλοσοφίας του δικαίου».

⁹⁸ «...την δε 13 Μαρτίου εμήν γενέθλιον ημέραν διωρίσθην εις την της Ποινικής Νομοθεσίας έδραν».

Πανεπιστημίου⁹⁹, γεγονός το οποίο ο ίδιος αποδίδει σε φαναριώτικη συμμορία υποκινούμενη από τον Τρικούπη.

2.6. Άλλοι άξονες

Ιδιαίτερα σημαντικό κρίνεται να γίνει και μια μικρή μνεία στην επαφή των Καθηγητών με την Τέχνη. Και οι τρεις τους είχαν λάβει σημαντική αισθητική παιδεία αλλά πηγαία είχαν και έφεση προς αυτήν. Ο Ραγκαβής από την παιδική του ηλικία κάνει την πρώτη του στιχουργική απόπειρα.¹⁰⁰ «Κληρονόμησε» μάλλον την αγάπη του για την Τέχνη από τον πατέρα του που ασχολήθηκε στο βίο του αρκετά με πολιτιστικές δραστηριότητες, μάλιστα επιμελήθηκε την σύσταση του Ελληνικού Θεάτρου.¹⁰¹ Όσο ελεύθερο χρόνο είχε ο Ραγκαβής κατά την διαμονή και τις σπουδές του στο Μόναχο αφιέρωνε για να επισκεφτεί το θέατρο και να παρακολουθήσει παραστάσεις.¹⁰² Μετέφρασε έργα του Βολταίρου και έγραψε αρκετά διηγήματα σε εφημερίδες. Είναι γνωστός και για το συγγραφικό του έργο που κληροδότησε στις επόμενες γενιές.

Ο Σαρίπολος έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με την Τέχνη μετά τον θάνατο του πατέρα του, ενώ δηλαδή βρισκόταν σε έντονη συναισθηματική φόρτιση.¹⁰³ Μάλιστα ήταν και η αφορμή για να σταθεί και πάλι δυνατός. Τέλος, ο Πήλικας είχε μελετήσει τους διασημότερους ποιητές των εθνών.¹⁰⁴

Μεγάλη αγάπη έτρεφαν και οι τρεις τους, επίσης, για την πατρίδα. Θεωρούν καθήκον τους να διαμορφώσουν μια ολοκληρωμένη και πολύπλευρη προσωπικότητα για να μπορέσουν μια μέρα να προσφέρουν στην Ελλάδα. Ο κυριότερος λόγος που ο Ραγκαβής εγκαθίσταται στο Μόναχο και σπουδάζει στο Στρατιωτικό Σχολείο είναι για να καταστεί άξιος να προσφέρει τις στρατιωτικές γνώσεις του στην πατρίδα και να απελευθερωθεί.¹⁰⁵ Χαρακτηριστικό είναι ότι όταν έφτασε στην Ελλάδα μετά τις σπουδές του έπεσε στα γόνατα και ασπάστηκε το έδαφος.¹⁰⁶ Ανάλογη αναφορά για την

⁹⁹ «...6 Ιουνίου 1875: Πάλι μου γνωστοποιήθη μοι η από της εν τω Πανεπιστημίω Καθηγεσίας απόλυσίς μου».

¹⁰⁰ «...ότι εκεί εποίησα και την πρώτην στιχουργικήν μου απόπειραν».

¹⁰¹ «Μετά δε το Γυμνάσιον επιμελήθη ο πατήρ μου τις συστάσεως Ελληνικού θεάτρου».

¹⁰² «Προσέτι δε κατά τακτάς περιόδους ωδηγούμεθα εις το θέατρον, αποκλειομένων μόνον των αμελών, και οία στερήσεως της ευχαριστήσεως ταύτης τιμωρουμένων».

¹⁰³ «...άλλ' δ τούτου θάνατος ελπε με της τοιαύτης υποχρεώσεως, από τούδε δε μόνος επί γης, κατελήφθην υπό μελαγχολίας, ήτις ανέπτυξεν εν εμοί οιονεί τινά προς την ποιήσιν κλίσιν, προς την ποιήσιν, ήτις όλως ξένη μέχρι της ημέρας εκείνης ην μοι...».

¹⁰⁴ «...δια της αναγνώσεως των διασημοτέρων ποιητων των εθνών».

¹⁰⁵ «...να καταστώμεν χρήσιμοι εις την πατρίδα ημών...».

¹⁰⁶ «Γονυπετήσαντες δε πάντες, επιήσαμεν το σημείο του σταυρού και ησπάσθημεν το έδαφος...».

επιθυμία προσφοράς στην πατρίδα γίνεται και από τον Σαρίπολο.¹⁰⁷ Ο Πήλικας από την πλευρά του είχε τόσο μεγάλη εκτίμηση στην πατρίδα που θεωρούσε πάντα τον εαυτό του αδύναμο να αποφασίσει για τις εσωτερικές εξελίξεις, παρόλο που είχε τις ικανότητες, και αυτό είναι διάχυτο σε όλο το κείμενο των απομνημονευμάτων του.

Συμπεράσματα

Αναφορικά με το λογοτεχνικό είδος που μελετήθηκε προκύπτει ότι η αυτοβιογραφική μέθοδος, κατά την οποία το υποκείμενο παραθέτει αυτοδιηγητικές αφηγήσεις που συνέβησαν στο παρελθόν, ενέχει πολλούς κινδύνους για τον τρόπο σύλληψης από τον αναγνώστη, γιατί εξαρτάται από τον σκοπό του υποκειμένου που το συγγράφει. Αποτελούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας, το οποίο επειδή βασίζεται στη μνήμη του συγγραφέα, μελετάται κριτικά από τους ιστορικούς. Λαμβάνεται ως πηγή ιστορίας και όχι ως ιστορική καταγραφή. Βασικό μέλημα του αναγνώστη κατά την ανάγνωση των απομνημονευμάτων είναι να διακρίνει κατά πόσο μέσα στα κείμενα υπάρχει αλληθολογία, δηλαδή πρόθεση του συγγραφέα να πει την αλήθεια, ή αληθοφάνεια, δηλαδή πρόθεση του συγγραφέα να φαντάζουν αληθινά τα γεγονότα που εξιστορεί. Δυνατότητα αληθοφάνειας των κειμένων αποδίδεται σε όσους έχουν ρητορική ικανότητα και αφηγηματική δεινότητα. Οι κριτικοί αποδέχονται τα απομνημονεύματα των απλών λαϊκών ανθρώπων της Επανάστασης, βλέπουν όμως κριτικά τα κείμενα των λογίων όπως αυτά που μελετήθηκαν στην παραπάνω εργασία.

Αναφορικά τώρα με το προφίλ του Καθηγητή του 19^{ου} αιώνα, με βάση τη μελέτη των απομνημονευμάτων των Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή, Σπυρίδωνα Πήλικα και Ιωάννη Σαρίπολου, διαπιστώνεται πως όλοι είναι πολυσχιδείς και πολύπλευρες προσωπικότητες. Όπως αποδεικνύεται από τα παραπάνω, τα πρόσωπα που κατέλαβαν τη θέση του Καθηγητή στο πρώτο Ελληνικό Πανεπιστήμιο διέθεταν πλούσιο πνευματικό κόσμο. Η πνευματική τους ωρίμανση ξεκινά από την παιδική τους ηλικία, επιμελημένη από την οικογένειά τους. Προέρχονταν από εύπορες οικογένειες που κατείχαν υψηλά πολιτικά αξιώματα. Αναπόφευκτα, λοιπόν, συναναστραφήκαν και με εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής, όπως με τον βασιλιά Όθωνα, με τον κυβερνήτη της Ελλάδας Καποδίστρια, με Ηγεμόνες των Παραδουνάβιων περιοχών αλλά και με

¹⁰⁷ «Μάλλον την πατρίδα να ενεργετήση...».

πρωθυπουργούς και υπουργούς της Ελλάδας. Μάλιστα υπηρέτησαν και οι ίδιοι το σύστημα διακυβέρνησης καταλαμβάνοντας υπουργικές θέσεις. Μετείχαν και αντιδρούσαν στις πολιτικές εξελίξεις. Οραματίζονταν την εκπλήρωση της Μεγάλης Ιδέας. Υπήρξαν πολυπράγμονες και πολυμαθείς. Η συναναστροφή τους με τον Ευρωπαϊκό κόσμο, που αποκτήθηκε από τα πολλαπλά ταξίδια τους στην Ευρώπη και τις σπουδές τους, τους καθιστούσε ικανούς να μεταλαμπαδεύσουν τις φιλελεύθερες ιδέες και στον ελλαδικό χώρο. Τέλος υπήρξαν πολυγράφοι κληροδοτώντας έργο αισθητικής πολιτικής και κοινωνικής αξίας στις μεταγενέστερες γενιές.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Πασχαλίδης, Γ. (1993). *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*. Αθήνα: ΣΜΙΛΗ.
- Πήλικας, Ν. Ι. (1893). *Απομνημονεύματα της υπουργίας Σπυρίδωνος Πηλικά*, Αθήνα: Τυπογραφείο Αλέξανδρου Παπαγεωργίου.
- Ραγκαβής, Α. Ρ. (1894). *Απομνημονεύματα*, τομ. Α'. Αθήνα: Εστία.
- Ραγκαβής, Α. Ρ. (1895). *Απομνημονεύματα*, τομ. Β'. Αθήνα: Εστία.
- Ραγκαβής, Α. Ρ. (1930). *Απομνημονεύματα*, τομ. Γ'. Αθήνα: ΠΥΡΣΟΥ.
- Ραγκαβής, Α. Ρ. (1930). *Απομνημονεύματα*, τομ. Δ'. Αθήνα: ΠΥΡΣΟΥ.
- Σαρίπολος, Ν. (1889). *Αυτοβιογραφικά απομνημονεύματα*, Αθήνα: Τυπογραφείο Π.Δ. Σακελλαρίου.
- Χρυσανθόπουλος, Μ., Βασιλειάδης, Β., Δεληβοριά, Γ., Τικτοπούλου, Α., (2015). *Αυτοβιογραφία μεταξύ ιστορίας και λογοτεχνίας στον 19ο αιώνα*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/3349>.